

אַנִי מֵאֲמִין בְּאֲמוּנַת שְׁלֹמֹה

כל יכול, משגיח	הוא בורא ומנהיג לכל הברואים. והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים.	שְׁהִבֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ	א
אחד	הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים. והוא לבדו אלהינו. הָיָה הוֹנֵה וַיְהִיָּה.		ב
אינו מוחשי	אינו גוף. ולא ישיגוהו משיגי הגוף. ואין לו שום דמיון כָּלֵל.		ג
מעבר לזמן	הוא ראשון והוא אחרון.		ד
אותו בלבד לעבוד	לו לבדו ראוי להתפלל. ואין ראוי להתפלל לזולתו.		ה
נביאים		שָׁפַל דְּבָרֵי נְבִיאִים אָמַת.	ו
משה	שנבואת משה רבנו עליו השלום היתה אמתית. ושהוא היה אב לנביאים. לקודמים לפניו ולבאים אחריו.		ז
תורה	שָׁפַל הַתּוֹרָה הַמְצוּיָה עִתָּהּ בְּיַד־יְהוָה הִיא הַנְּתוּנָה לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם.		ח
	שֶׁזֶּאת הַתּוֹרָה לֹא תֵהֵא מְחֻלָּפֶת וְלֹא תֵהֵא תּוֹרָה אַחֶרֶת מֵאֵת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ.		ט
יודע מעשינו ומחשבותינו	יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותם. שְׁנֹאמַר : [תהילים לג טו] "הַיֵּצֵר יַחַד לִבָּם הַמִּבִּין אֵל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם".	שְׁהִבֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ	י
שכר ועונש	גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו.		יא
ביאת המשיח	בְּבִיאת הַמְּשִׁיחַ. וְאֵף עַל פִּי שְׂתִתְמַהֵמָהּ. עִם כָּל זֶה אֲחֻכָּה לּוֹ בְּכָל יוֹם שְׂיִבּוֹא.		יב
תחית המתים	שְׂתִתְהִי תַחֲיַת הַמֵּתִים בְּעַת שְׂיַעֲלֶה רְצוֹן מֵאֵת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וַיִּתְעַלֶּה זְכָרוֹ לְעַד וּלְנֶצַח נְצָחִים.		יג

מתוך [הקדמת הרמב"ם לפרק חלק]:

עיקרי דתנו ויסודותיה שלשה עשר יסודות:

היסוד הראשון:

להאמין מציאות הבורא יתברך והוא שיש שם נמצא שלם בכל דרכי המציאות הוא עילת המציאות, הנמצאים כולם בו קיום מציאותם וממנו קיומם, ואל יעלה על הלב העדר מציאותו, כי בהעדר מציאותו נתבטל מציאות כל הנמצאים ולא נשאר נמצא שיתקיים מציאותו, ואם נעלה על לבנו העדר הנמצאים כולם זולתו לא יתבטל מציאות הש"י ולא יגרע, ואין האחדות והאדנות אלא לו לבד הש"י שמו כי הוא מסתפק במציאותו ודי לו בעצמו ואין צריך במציאות זולתו, **וכל מה שזולתו** מן המלאכים וגופי הגלגלים ומה שיש בתוכם ומה שיש למטה מהם הכל צריכין במציאותם אליו, וזה היסוד הראשון מורה עליו דיבור [שמות כ ב, ה. דברים ה ו, ח] "אנכי ה' אלהיך".

היסוד השני:

יחוד הש"י, כלומר שנאמין שזה שהוא סברת הכל אחד ואינו כאחד הזוג ולא כאחד המין ולא כאיש האחד שנחלק לאחדים רבים, ולא אחד כמו הגוף הפשוט האחד במנין שמקבל החלוק לאין סוף, אבל הוא הש"י אחד באחדות שאין כמותה אחדות, וזה היסוד השני מורה עליו מה שנאמר [דברים ו ד] "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד".

היסוד השלישי:

שלילת הגשמות ממנו, וזהו שנאמין כי האחד הזה שזכרנו אינו גוף ולא כח בגוף ולא ישיגוהו מאורעות הגופים כמו התנועה והמנוחה והמשכן לא מצד עצמות ולא במקרה, ולכן שללו ממנו החכמים ז"ל החיבור והפירוד ואמרו [חגיגה טו] אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה לא עורף ולא עפוי כלומר לא פירוד ולא עורף, והוא חיבור ולא עפוי מלשון ועפו בכתף פלשתים, כלומר ידחפו אותם בכתף להתחברם בהם, ואמר הנביא [ישעיהו מ כה] "ואל מי תדימוני ואשוע יאמר קדוש" אילו היה גוף דומה לגופים, וכל מה שבא בכתבי הקודש שמתארים אותו בתארי הגופות כמו ההליכה והעמידה והישיבה והדיבור וכיוצא בזה הכל דרך השאלה, וכן אמרו ז"ל [ברכות לא] דברה תורה כלשון בני אדם וכבר דיברו החכמים בזה הענין הרבה, והיסוד השלישי הזה הוא מורה עליו מה שנאמר [דברים ד טו] "כי לא ראיתם כל תמונה" כלומר לא השגתם אותו בעל תמונה, לפי שהוא כמו שזכרנו אינו גוף ולא כח הגוף.

היסוד הרביעי:

הקדמות, והוא שנאמין כי זה האחד האמור הוא קדמון בהחלט, וכל נמצא זולתו בלתי קדמון בערכו אליו, והראיות על זה בכתבי הקודש רבות, והיסוד הרביעי הזה מורה עליו מה שנאמר [דברים לג כז] "מעונה אלהי קדם".

היסוד החמישי:

שהוא יתברך הוא הראוי לעבדו ולגדלו ולהודיעו גדולתו ולעשות מצותיו ושלא יעשה כזה למי שהוא תחתיו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות ומה שהורכב מהם, לפי שכולם המטובעים על פעולתם אין משפט ולא בחירה אלא לו לבדו הש"י, וכן אין ראוי לעבדם כדי להיותם אמצעים לקרבם אליו, אלא אליו בלבד יכוונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו, וזה היסוד החמישי הוא שהזהיר על ע"ז ורוב התורה מזהרת עליו.

היסוד השישי:

הנבואה, והוא שידע אדם שזה מין האדם ימצא בהם בעלי טבעים ממדות מעולות מאד ושלימות גדולה ונפשותיהם נכונות עד שהן מקבלות צורת השכל אחד, כן ידבק אותו השכל האנושי בשכל הפועל ונאצל ממנו עליו אצילות נכבד ואלה הם הנביאים וזו היא הנבואה וזו עניינה, וביאור יסוד זה על בוריו יארך מאד ואין כוונתינו להביא מופת על כל יסוד מהם, וביאור מציאות השגתו לפי שזה הוא כלל החכמה כולם אבל אזכרה דרך ספור בלבד, ומקראי התורה מעידים על נבואת נביאים הרבה.

היסוד השביעי:

נבואת משה רבינו ע"ה, והוא שנאמין כי הוא אביהם של כל הנביאים אשר היו מלפניו ואשר קמו מאחריו כולם הם תחתיו במעלה, והוא היה הנבחר מכל מין האדם אשר השיג מידיעתו יתברך יותר מכל מה שהשיג או ישיג שום אדם שנמצא או שימצא, וכי הוא עליו השלום הגיע התעלותו מן האנושות עד המעלה המלאכותית ונכלל במעלת המלאכים, לא נשאר מסך

שלא קרעו ונכנס ממנו ולא מנעו מונע גופני ולא נתערב לו שום חסרון בין רב למעט, ונתבטלו ממנו הכחות הדמיונות והחושיות והשגחיותיו ונבדל כחו המתעורר המשתוקק ונשאר שכל בלבד, ועל הענין הזה נאמר עליו שהיה מדבר עם הש"י בלא אמצעיות מן המלאכים. רצוני היה לבאר זה הענין הנפלא ולפתוח המנעול ממקראות התורה ולפרש טעם פה אל פה וכל הפסוק בזולתו מעניינו, לולא שראיתי שאלה העניינים יצטרכו לראיות רבות מאד והיינו צריכין להצעות רבות והקדמות ומשלים, ושנבאר בתחילת מציאות המלאכים ושינוי מעלותיהן מן הבורא הש"י, ושנבאר הנפש וכל כוחותיה ויתרחב העיגול עד שנדבר בצורות שזכרו הנביאים שראוי לבורא ולמלאכים, ויכנס בזה שיעור קומה ועניינו ולא יספיק בענין זה לבדו ואפילו יהיה מקוצר בתכלית הקצור מאה דפים, ולפיכך אניח אותו למקומו אם בספר הדרשות שיעדתי לחברו או בספרי הנבואה שאני מתעסק בו או בספר שאחבר אותו בפירושי אלו היסודות.

ואחזור לכוונת זה היסוד השביעי ואומר שנבואת משה רבינו ע"ה נבדלת מנבואת כל הנביאים בארבעה דברים. הראשון כי איזה נביא שהיה לא דיבר לו הש"י אלא על ידי אמצעי, ומשה בלא אמצעי שנאמר **[במדבר יב ח]** "פה אל פה אדבר בו". והענין השני כי כל נביא לא תבא לו הנבואה אלא כשהוא ישן, כמו שאמר במקומות בחלום הלילה בחזיון לילה ורבים מענין זה, או ביום אחר שתפול תרדמה על האדם בענין שנתבטלו ממנו כל הרגשותיו ושנאמר מחשבתו פנויה כענין חלום, וענין זה נקרא מחזה ומראה ועליו נאמר **[יחזקאל מ ב-ג]** "במראות אלהים", ומשה יבא עליו הדיבור ביום והוא עומד בין שני הכרובים כמו שיעידו הש"י **[שמות כה כב]** "ונועדתי לך שם", ואמר הש"י **[במדבר יב ו-ז]** "אם יהיה נביאכם... לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו...". הענין השלישי כי הנביא כשתבא אליו הנבואה ואע"פ שהוא במראה וע"י מלאך יחלשו כחותיו ויתקלקל בנינו ויגיע לו מורא גדול מאד כמעט שתצא רוחו ממנו, כמו שאמר בדניאל כשדיבר גבריאל עמו במראה אמר **[דניאל י ח]** "ולא נשאר בי כח והודי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כח", ואומר **[שם ט]** "אני הייתי נרדם על פני ופני ארצה", ואומר **[שם טז]** "במראה נהפכו עלי צירי", ומשה ע"ה לא היה כן אבל יבא אליו הדיבור ולא ישיגוהו רתת ורעדה בשום פנים, כמו שנאמר **[שמות לג יא]** "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו", כלומר כמו שלא יארע לאדם חרדה מדבור חבירו כן היה הוא משה עליו השלום לא היה חרד מן הדיבור, ואע"פ שהוא היה פנים בפנים וזה לחוזק דבקותו בשכל כמו שזכרנו.

והענין הרביעי כי כל הנביאים לא תנוח עליהם רוח הנבואה ברצונם אלא ברצון הש"י שיודיע לו הדבר בנבואה ויעמוד עד שינבא או אחר ימים או אחר חודשים או שלא יודיעו בשום פנים, וכבר היו מהם כתות שהיו מכניין עצמן ומזככין מחשבותם כמו שעשה אלישע כמו שכתוב **[מלכים ב ג טו]** "ועתה קחו לי מנגן" ובאה לו הנבואה ואינו מן ההכרחי שינבא בעת שיכוין לזה, ומשה רבינו ע"ה בכל עת שירצה אומר **[במדבר ט ח]** "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם", ונאמר **[ויקרא טז ב]** "דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש", אמרו חז"ל **[ת"כ ריש פרשת אחרני]** אהרן בבל יבוא ואין משה בבל יבא.

היסוד השמיני :

היות התורה מן השמים, והוא שנאמין כי כל התורה הזאת הנתונה ע"י משה רבינו ע"ה שהיא כולה מפי הגבורה, כלומר שהגיעה אליו כולה מאת ה' יתברך בענין שנקרא על דרך השאלה דבור ואין ידוע היאך הגיע אלא היה משה ע"ה שהגיע לו, וכי הוא היה כמו סופר שקוראין לו והוא כותב כל מאורעות הימים הספורים והמצות ולפיכך נקרא מחוקק, ואין הפרש בין ובני חם כוש ומצרים ושם אשתו מהטבאל ותמנע היתה פלגש ובין אנכי ה' אלהיך ושמע ישראל, כי הכל מפי הגבורה והכל תורת ה' תמימה טהורה וקדושה אמת. וזה שאומר שכמו אלה הפסוקים והספורים משה ספרם מדעתו, הנה הוא אצל חכמינו ונביאינו כופר ומגלה פנים יותר מכל הכופרים, לפי שחשב שיש בתורה לב וקליפה ושאלה דברי הימים והספורים אין תועלת בהם ושהם מאת משה רבינו ע"ה, וזהו ענין (סנהדרין ז) אין תורה מן השמים אמרו חכמים ז"ל הוא המאמין שכל התורה מפי הגבורה חוץ מן הפסוק זה שלא אמר הקב"ה אלא משה מפי עצמו, **[סנהדרין צט]** וזהו כי דבר ה' בזה הש"י ויתר ממאמר הכופרים, אלא כל דיבור ודיבור מן התורה יש בהן חכמות ופלאים למי שמבין אותם ולא הושג תכלית חכמתם, ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ואין לאיש אלא להלך בעקבות דוד משיח לאלהי יעקב שהתפלל **[תהלים קיט יח]** "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך", וכמו כן פירוש התורה המקובל ג"כ מפי הגבורה וזה שאנו עושים היום מתבנית הסוכה ולולב ושופר וציצית ותפילין וזולתם הוא בעצמו התבנית אשר אמר הש"י למשה והוא אמר לנו והוא נאמן בשליחותו, והמאמר המורה על היסוד הזה הוא מה שנאמר **[במדבר טז כח]** "ויאמר משה בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות כל המעשים האלה כי לא מלבי".

היסוד התשיעי :

ההעתק, והוא כי התורה הזאת מועתקת מאת הבורא הש"י לא מזולתו, ועליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה, שנאמר [דברים יג א] "לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו", וכבר ביארנו מה שצריך לבאר ביסוד זה בפתיחת זה החיבור.

היסוד העשירי :

כי הוא הש"י יודע מעשיהם של בני אדם ואינו מעלים עינו מהם, לא כדעת מי שאמר עזב ה' את הארץ אלא כמו שנאמר [ירמיה לב יט] "גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם..." , [בראשית ו ה] "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ..." ונאמר [בראשית יח כ] "זעקת סדום ועמורה כי רבה" זהו מורה על היסוד העשירי הזה.

היסוד האחד עשר :

כי הוא הש"י נותן שכר למי שעושה מצות התורה ויעניש למי שעובר על אזהרותיה, וכי השכר הגדול העולם הבא והעונש החזקה הכרת, וכבר אמרנו בזה הענין מה שיסיפק, והמקרא המורה על היסוד הזה מה שנאמר [שמות לב לב-לג] "ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא", והשיב לו הש"י "מי אשר חטא לי אמחנו מספרי", ראייה שיודע העובר והחוטא לתת שכר לזה ועונש לזה.

היסוד השנים עשר :

ימות המשיח, והוא להאמין ולאמת שיבא ולא יחשב שיתאחר, אם יתמהמה חכה לו ולא ישים לו זמן ולא יעשה לו סברות במקראות להוציא זמן ביאתו, וחכמים אומרים (סנהדרין צו.) תיפח רוחן של מחשבי קיצין, ושיאמין שיהיה לו יתרון ומעלה וכבוד על כל המלכים שהיו מעולם כפי מה שנבאו עליו כל הנביאים ממשה רבינו ע"ה עד מלאכי ע"ה, ומי שהסתפק בו או נתמעט אצלו מעלתו כפר בתורה, שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים, ומכלל יסוד זה שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד וכל החולק על המשפחה הזאת כפר בשם הש"י ובדברי נביאיו.

היסוד השלשה עשר :

תחיית המתים, והוא שיחיה האדם אחר מותו ויחזור עם קרוביו ובני ביתו ויאכל וישתה ולא ימות עוד, וכי הרעה היא שלא יחיה אחר מותו עם אותם שיחיו, ומביאים ראיה על זה במאמרים רבים מצויים בדברי החכמים ובפסוקים מן המקרא, שפשוטם יורה על מה שהם אומרים או על קצתו.

ותחיית המתים הוא יסוד מיסודי משה רבינו ע"ה, ואין דת ולא דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין זה אבל הוא לצדיקים, וכן הוא לשון בראשית רבה גבורת גשמים לצדיקים ולרשעים, ותחיית המתים לצדיקים בלבד ואיך יחיו הרשעים והם מתים אפי' בחייהם, וכן אמרו [ברכות יח/ב] רשעים אפי' בחייהם קרואים מתים, צדיקים אפי' במיתתן קרואים חיים. ודע כי האדם יש לו למות בהכרח ויתפרד וישוב למה שהורכב ממנו. אמנם ימות המשיח הוא זמן שתשוב המלכות לישראל ויחזור לארץ ישראל, ויהי אותו המלך גדול מאד ובית מלכותו בציון יגדל שמו וזכרו יהיה מלא הגוים יותר מן המלך שלמה, וישלימו אתו כל האומות ויעבדוהו כל הארצות לצדקו הגדול ולנפלאות שיהא על ידו, וכל מי שיקום עליו יאבדהו השם יתעלה וימסור אותו בידו ([נתהלים קי א] "עד אשית אויביך הדום לרגליך"), וכל פסוקי המקרא מעידין על הצלחתו והצלחתנו עמו, ולא ישתנה במציאות שום דבר ממה שהוא עתה אלא שהמלכות תחזור לישראל, וזהו לשון החכמים (ברכות לד.) אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, ויהיו בימיו עשירים ואביונים גבורים וחלשים כנגד זולתם, אבל באותם הימים יהיה נקל מאד על בני אדם למצוא מחייתם עד שבעמל מעט שיעמול אדם יגיע לתועלת גדול, וזהו שאמרו [שבת לב/ב] עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת, לפי שבני אדם אומרים כשימצא אדם דבר מוכן ומזומן פלוני מצא פת אפוי ותבשיל מבושל, והראיה על זה מה שנאמר ובני נכר איכריכם וכורמיכם, להודיע שיש שם זרע וקציר, ולכן קצף החכם הזה שאמר המאמר הזה על תלמידו (שם) כשלא הבין דברו וחשב שהוא על פשוטו, והשיבו כפי השגתו, ולא היתה אותה התשובה תשובה האמיתית, והראיה על שלא השיב לו על אמיתתו מה שהביא ראיה אל תען כסיל כאולתו. והתועלת הגדול אשר תהיה באותם הימים הוא שננוח משעבוד מלכיות שהוא מונע אותנו מעשיית המצות כולם, ותרבה החכמה כמו שנאמר [ישעיהו יא ט] "כי מלאה הארץ דעה", וישבתו המלחמות כמו שנאמר [ישעיהו ב ד] "ולא ישא גוי אל גוי חרב", ויהיה נמצא בימים ההם שלימות רב ונזכה בו לחיי העולם הבא, והמשיח ימות וימלוך בנו תחתיו ובן בנו, וכבר ביאר הנביא את מיתתו [ישעיהו מב ד] "לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט" ויארץ מלכותו ימים רבים עד מאד, ויארכו חיי בני האדם גם כן לפי שכשיסורו הדאגות והיגונות יארכו ימי האדם, ואין לתמוה שתתקיים מלכותו אלפים מן השנים, לפי שהחכמים אמרו כי הקיבוץ הטוב כשיתקבץ לא במהרה יפריד. ואין אנו מתאווים ומקוים לימות המשיח לרוב

התבואות והעושר ולא שנרכב על סוסים ולא לשתות יין במיני הזמר כמו שמחשבין מבולבלי הדעת. אבל התאוה הנביאים והחסידיים ימות המשיח ורבתה תשוקתם אליו למה שיהיה בו מקבוץ הצדיקים והנהגת הטובה והחכמה וצדק המלך ורוב יושרו והפלטת חכמתו וקרבותו אל האלהים, כמו שנאמר [תהלים ב ז] "ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך", ועשיית כל מצות תורת משה רבינו עליו השלום מאין התרשלות ועצלה ולא אונס כמו שנאמר [ירמיה לא לג] "ולא ילמדו עוד איש אל אחיו ואיש אל רעהו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם..." ונתתי את תורתי בלבם וגוי' והסירותי את לב האבן מבשרכם, והרבה מאלו הפסוקים בזה הענין. ובאלה העניינים ישיגו העולם הבא השגה חזקה. והתכלית הוא העולם הבא ולעומתן הוא ההשתדלות, ולפיכך זה החכם המוחזק בידיעת האמת עיין בתכלית האחרון והניח מה שזולתו, ואמר כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ועם היותו הוא התכלית המבוקש אינו ראוי למי שהוא רוצה שיהיה עובד מאהבה שיהיה עובד להשיג העולם הבא כמו שביארנו במה שקדם, אבל יש לעבוד על הדרך שאומר וזה כי כשיאמין שיש שם חכמה והוא התורה שהגיעה אל הנביאים מאת הבורא יתעלה שהודיעם בזה המדות הטובות הם המצות והמדות הרעות והם העבירות, ראוי לו מצד שהוא אדם ישר במזג שיעשה הטובות ויסור מן הרעות, וכשיעשה זה ישלם בו הענין האנושי ויהיה נבדל מן הבהמה, וכשיהיה אדם שלם הוא מטבע האדם השלם אשר אין לו מונע שתחיה נפשו ותתקיים בקיום הידוע לה וזה הוא העולם הבא כמו שאמרנו, וזהו שנאמר [תהלים לב ט] "אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדין לבלום" כמו שהמונע את הבהמות מן ההשתלחות הוא דבר מבחוץ כמו המתג והרסן ואין ראוי שיהיה אדם כן, אבל יהיה המונעו מאתו ומעצמו, רצוני לומר צורת האנושית כשתהיה שלימה היא תמנענו מאותן הדברים שמונעין ממנו השלמות והם הנקראים מדות רעות, והיא תזרז אותו ותדחנו אל מה שיביאהו אל השלמות וזהו המדות הטובות זהו המתבאר לי מכלל דבריהם בזה הענין הנכבד והנעלה.

[סנהדרין צט] כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם-הבא [ישעיה סד ג] "עין לא ראתה אלהים זולתך".

וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם ונתברר בה אמונתו בה' הוא נכנס בכלל ישראל ומצוה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצוה הש"י איש לחבירו מן האהבה והאחוה, ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע הוא נענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעוה"ב והוא מפושעי ישראל, וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות הרי יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא צדוקי ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשונאו ועליו נאמר [תהלים קלט כא] "הלא משנאיך ה' אשנא".